

Ігор Шалінський

ТВОРЧІСТЬ ЯКОВА ГНІЗДОВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. У статті представлено творчий доробок українського художника Якова Гніздовського в галузі графічного мистецтва (книжкової графіки, дереворізів) в контексті розвитку української культури у світі. Висвітлено здобутки мистця, що здобули визнання цінителів у різних країнах світу

Ключові слова: книжкова графіка, українська культура, дереворізи, творчість.

Аннотация. В статье представлены творческие достижения украинского художника Якова Гниздовского в области графического искусства (книжной графики, гравюры) в контексте развития украинской культуры в мире. Освещены достижения деятеля искусства, получившие признание ценителей в разных странах мира.

Ключевые слова: книжная графика, украинская культура, дереворезы, творчество.

Summary. This article presents the creative achievements of Ukrainian artist Yakov Gnizdovsky in the fields of graphic art in the context of the development of the Ukrainian culture in the world. Disclosed achievement and recognition of creative figure of art connoisseurs who received recognition from different countries.

Key words: books graphic arts, Ukrainian culture, carving, creation.

Ім'я Якова Гніздовського (1915–1985), українського художника з Америки, тривалий час було невідоме в Україні. Більшу частину свого життя він провів за межами Батьківщини і тільки тепер повертається до нас своїми неповторними творами. Український глядач мав змогу їх уперше побачити на виставці лише у 1990 році. Подаровані дружиною митця Стефанією Гніздовською-Кузан, вони з

великим успіхом експонувалися в Національних музеях Києва і Львова, художньому та краєзнавчому музеях Тернополя.

Яків Гніздовський знаний у світі як живописець, скульптор, автор багатьох мистецтвознавчих праць. Але найбільше визнання завоювали його графічні роботи, які експонувалися на виставках у США, Канаді, Австралії, Африці, Японії й принесли майстрові світове визнання. Про його творчість вийшло багато публікацій – статей, наукових праць, альбомів у США, Канаді. Ще 1932 року, коли в Торонто відбулась Світова Виставка Українських Митців, де експонувались роботи близько дев'яноста митців-українців з дев'яти країн світу, твори Якова Гніздовського здобули великий успіх і розголос у пресі.

У 1986 році побачив світ невеликий альбом кращих екслібрисів Якова Гніздовського із статтею Дейла Ройланса, куратора графічного відділу бібліотеки університету Принстона. Про митця було створено фільм “Вівці в дереві”, автором якого був С. Новицький із Міннеаполіса.

Тим часом аж до 1990 року він був у Радянському Союзі серед митців, яких небажано було популяризувати, оскільки їх автора начальство від культури зараховувало до кола українських буржуазних націоналістів.

Метою цього дослідження є висвітлення творчих пошуків і здобутків Я. Гніздовського

в галузі книжкової графіки в контексті розвитку української культури у світі.

Яків Гніздовський народився 27 січня 1915 року в селі Пилипе на Тернопільщині. Помітивши художні здібності сина, батьки послали його на навчання в українську приватну гімназію у Чорткові. В автобіографічних спогадах, що пояснюють витoki його творчості, він писав: “Я їхав поїздом і з вікна оглядав ліс, що добігав до поїзду, а потім, немов знеможений, тягнувся за ним. Я приглядався до укладу дерев, що під впливом руху міняли свою позицію і форми. Коли я довше приглядався, то бачив: вони змінюються за точно визначеною схемою. Я тоді подумав, що коли б схему дослідити, можна було б вирисувати в неї змінні форми і позиції дерев і тим відтворити картину руху. Той образ, нереальний через зміни руху, зробив на мене тоді сильне враження”.

Під час навчання в Чортківській гімназії стався випадок, який докорінно змінив подальшу долю Якова Гніздовського. Навесні 1934 р. його, 19-літнього юнака, і ще шістьох учнів заарештувала польська влада за належність до нелегального студентського гуртка, пов'язаного з українським національним підпіллям. На суді, що тривав майже тиждень, Гніздовський сидів спокійно і щось замальовував у записнику. Голова трибуналу забажав подивитись на малюнки Якова. На сторінках записника були дуже подібні зображення всіх присутніх на суді. Слідству не вдалось довести належність Якова до підпілля, крім того, було взято до уваги мистецький талант молодого підсудного. Гніздовського звільнили від покарання, однак він був змушений залишити Чортківську гімназію.

Після такої пригоди Яків Гніздовський їде до Львова, де продовжує навчання у Мистецько-промисловій школі. У вільний від навчання час він виконує графічні малюнки для дитячих видань “Дзвіночок”, “Юні друзі”, “Світ Дитини” та до гумористичного журналу “Комар”, редактором якого був карикатурист Едвард Козак.

У 1936 р. молодий митець отримує стипендію від митрополита Андрея Шептицького на навчання в Німеччині. Але польський уряд майже два роки не видавав Гніздовському закордонного паспорту, напевне, через незабуту судову справу. У 1938 р. він їде до Варшави і вступає до Академії Красних Мистецтв. “Якби не ця стипендія, – писав художник, – мабуть, не бути мені мистцем”.

Початок II Світової війни 1939 р. у припиняє студії Гніздовського. Німецькі окупанти закрили Академію у Варшаві. Після тривалих поневірянь у Бухаресті й Римі художник опиняється у столиці Хорватії Загребі, де поновлює студії з малярства і скульптури. Там він і закінчує Академію мистецтв. Гніздовський писав: “До мене війна була трохи ласкавіша, ніж до мільйонів моїх однолітків, і сталося так, що протягом усіх років її, хоч і в холоді і голоді, я мав навіть змогу вчитися”.

Після війни митець їде до Мюнхена, де живе на правах емігранта й переважно книжковою графікою, дрібними замовленнями та художнім редагуванням журналу “Арка”, виконує титульний аркуш для цього видання (на титулі зобразив арку Заборовського). В журналі “Арка”

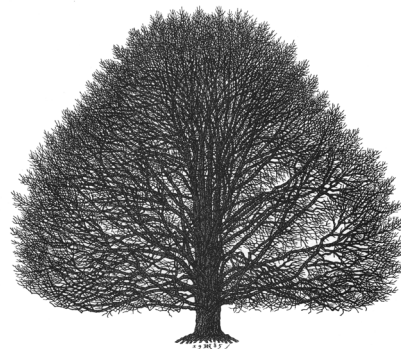
за 1947 рік публікувались статті Якова Гніздовського, присвячені його улюбленим художникам: “Загадка мистця-предтечі” про Ель Греко, “Гуляння на Олімпі” про Пітера Брейгеля Старшого і “Український Гротеск”.

Загалом у творчому доробку художника є малярські роботи, керамічні скульптури, графіка, дереворізи, зокрема ілюстрації до книжок.

Він ілюстрував англomовні видання поем Дж. Кітса, С. Т. Кольріджа, Томаса Гарді, В. Дж. Сміта, А. Ранні та Роберта Фроста, а також українські казки, видані англійською мовою.

Яків Гніздовський оформив усі книжки, що вийшли з-під пера Івана Кошелівця, зокрема виконав графічні портрети Миколи Скрипника і Олександра Довженка для його монографій. Художник проілюстрував поезії Івана Драча, що вийшли в перекладі англійською мовою у Нью-Йорку.

Тематикою дереворізів Гніздовського була переважно флора, фауна чи краєвиди, любов до яких у нього розвинулася ще з дитинства, з мальовничого Подільського краю на батьківщині. Цікаво зауважити, що його композиції дуже прості, не надумані. Часто – це одне дерево, пташка чи квітка. Він розказує про прості явища природи, зображає звичайні предмети, але робить це з такою майстерністю і переконливістю, що вони набирають надзвичайно живого і динамічного характеру. На перший погляд вирізані у дереві об'єкти вражають своєю докладністю, але, роздивившись, побачимо, що Гніздовський більше зацікавлений показати сам візерунок, цілісну форму, композицію або навіть відкрити якийсь незбагнене буття. Тут можна простежити своєрідну філософію, поруч з надзвичайною технікою, досконалим виконанням, сповненим засвоєнням ремесла,

Бук. 1985 р. Дереворит

простоти, стриманості й скромності, у чому відкривається Гніздовський як мислитель, еколог, гуманіст.

Яків Гніздовський у своїй творчості найчастіше використовував давню техніку гравюри на дереві. Сам митець неодноразово підкреслював, що його гравюри на дереві саме дереворізи. При цьому він зазначає: “Дереворіз – це моя основна, найпримітивніша і найулюбленіша техніка. Опір, який ставить дерево, дає те, чого я найбільше шукаю. У кожній стадії дереворізу можна робити поліпшення. І саме це мені найбільше відповідає”.

Гніздовський завше довго і ретельно опрацьовував ескіз майбутньої гравюри, поступово вдосконалюючи його. До різьблення дошки приступав лише в тому випадку, коли був повністю задоволений ескізом. Він писав: “Я дуже багато часу присвячую тому, щоб знайти компактну форму – і тому думаю, що моє зацікавлення формою могло б дати найбільше вислову у скульптурі чи в архітектурі, але я по тій лінії не пішов...” У доробку Я. Гніздовського нараховується близько 2,5 сотень дереворізів. Вони різноманітні й неповторні, виконані на високому технічному рівні.

Крім дереворізу, Гніздовський використовував у своїй графіці й інші техніки, зокрема лінорит і офорт – гравюру на металі. Його перші офорти датуються 70-и роками, коли митець вже досяг значних успіхів у своїх творчих пошуках.

Ілюстрації Гніздовського до “Слово о полку Ігоревім” показують іншу ланку його творчості, яка побіч станкової графіки, відіграла передову роль – це оформлення ним книжок загалом, а зокрема шрифтове оформлення, в чому він був великим майстром і ентузіастом. Тут Гніздовський будував літери на суто естетичних і каліграфічних початках. Він мав намір запроєктувати новий, сучасніший український шрифт, передовсім його форму друкарського застосування до творчого життя. Хоч йому не вдалось виконати свій задум у формальному значенні, він оформив багато книжок, і без його творчого внеску неможливо уявити книжкову культуру української діаспори.

Цикл ілюстрацій до “Слово о полку Ігоревім” – одне з найбільших досягнень художника того часу. Видане в Філадельфії 1950 року з мініатюрами Якова Гніздовського за редакцією Святослава Гординського, воно є цікавою мистецькою і літературною пам’яткою.

Варто звернути увагу, що Гніздовський любляв імітувати історичні стилі. Наслідуючи спершу західних, а згодом далекосхідних митців, він у якийсь момент поєднав у своєму творчому процесі Захід зі Сходом, витворюючи власну мистецьку манеру.

Плач Ярославни. 1950 р. Дереворит

Попри такі зацікавлення у його творчості відчутна національна заангажованість, спогади дитинства втілюються у манеру стильових напрямків мистця. Це відчувається у його прагненні створити щось нове, прив’язуючи його до українського здобутку.

В есе “Пробуджена царівна” Яків Гніздовський пише: “Я ніколи не почував себе емігрантом. Я вважав себе туристом, що не завжди з власної волі переїжджає з країни в країну і не завжди має для цього бодай мінімум засобів”.

У цих словах – сум за рідною землею і батьківським домом, а також надія на повернення з подорожі, тривалістю в ціле життя.

Література:

1. Сохацький М. Яків Гніздовський : повернення в Україну // Літопис Борщівщини. – 1993. – Вип. 2 – С. 83–87.
2. Антонович-Рудницька М. Сімдесятиліття Якова Гніздовського // Сучасність. – 1985. – №9/293/. – С. 40–45.
3. Барка В. Поетика дереворитів / Дерем-1975. – 4–5. – С. 5–12.
4. Яків Гніздовський // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1994. – Том 1.
5. Шерех Юрій. Зустріч з Гніздовським // Шерех Ю. Поза книжками і з книжок. – К., 1998. – С. 185–196.